ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ БОШҚАРИШ САМАРАДОРЛИГИГА ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ ОМИЛЛАР

Каримов Иномжон Ортикбаевич

ТАҚУ

Аннотация

Ушбу мақолада корхоналарда инвестицияларни бошқариш ва инвестициявий салоҳиятни қиёсий устунликларини баҳолашнинг ягона тизим вазифалари қилинган ва уларни самарадорлигини ошириш ҳолати бўйича тавсиялар берилган.

Таянч сўзлар: инвестиция, инвестицион лойиҳа, хорижий инвестиция, қурилиш, капитал, тижорат банки, фоиз ставкаси, лойиха.

Аннотация

В данной статье рассматриваются единые системные задачи по управлению инвестициями на предприятиях и оценке сравнительных преимуществ инвестиционного потенциала, а также даются рекомендации по состоянию повышения их эффективности.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный проект, иностранные инвестиции, строительство, капитал, Коммерческий Банк, Процентная ставка, проект.

Annotation

This article provides unified system tasks for the management of investments in enterprises and the assessment of comparative advantages of investment potential and provides recommendations on the state of their improvement in efficiency.

Keywords: investment, investment project, foreign investment, construction, capital, Commercial Bank, Interest rate, project.

Қурилиш корхоналарида инвестицион лойиҳалар самарадорлигини ошириш соҳасида стратегик вазифаларни муваффақиятли бажариш учун ижтимоий ва иқтисодий кўрсаткичларни баҳолаш ва ишлаб чиқариш жараёнини режалаштириш ҳамда таҳлил қилишнинг илмий асосланган базасини такомиллаштириш, ресурслардан тўлиқ фойдаланишга таъсир этувчи омилларни ўрганиш биринчи даражада муҳим хисобланади.

Корхоналарда яҳлит холда қурилиш фаолиятини ташкил этиш самарадорлигининг юқори суръатлари ижтимоий-иқтисодий самарадорликка таъсир этувчи комплекс омиллардан илмий асосланган ҳолда фойдаланишни таъминлайди. Бу ҳозирги кунда айниқса долзарб ҳисобланади. Чунки, республикамизда фаолият кўрсатаётган кўпчилик фирмалар катта харажатларни талаб этмайдиган ресурслар ҳисобига уларни яшаб қолишини таъминлайдиган чора-тадбирларни ишлаб чиқиши муҳимдир. 2022-2026 йилларда мўлжалланган янги Ўзбекистон тараққиёт старатегияси ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш учун «..халқаро иқтисодий ҳамкорликни янада ривожлантириш, жумладан, етакчи халқаро ва хорижий молиявий институтлар билан алоқаларни кенгайтириш, пухта ўйланган ташқи қарзлар сиёсатини амалга оширишни давом эттириш, жалб қилинган хорижий инвестиция ва кредитлардан самарали фойдаланиш» белгилаб берилган.

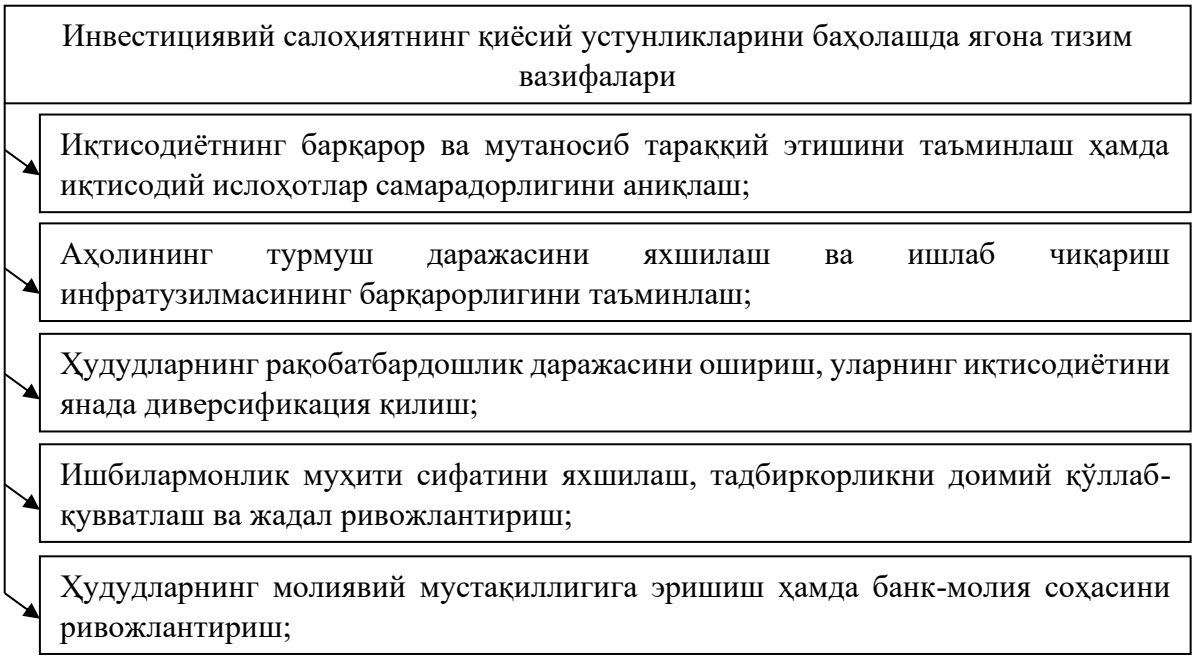
Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2023 йилда иқтисодий ва ижтимоий соҳаларни ривожлантириш учун жами молиялаштириш манбалари ҳисобидан 189,9 трлн. сўмни (доллар эквивалентида 21,5 млрд. АҚШ долл.) ташкил қилиб, бу ўтган йилга нисбатан асосий капиталга инвестициялар 133,9 % ҳажмида ўзлаштирилди демакдир. Асосий капиталга ўзлаштирилган инвестицияларнинг юқори ўсиш суръатларига эришишда тўғридан-тўғри хорижий инвестиция ва кредитларнинг жадаллик билан ортиб бориши асосий омил бўлди. Улар 2019 йилга нисбатан 3,9 маротаба ўсиб, жами асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар ҳажмининг 31,0 % ини,

шундан тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг 19,6 % ини (ёки 3,6 марта ўсишни) ташкил этди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси давлат кафолати остида хорижий кредитлар – 14,7 % (ёки 142,4 %), бюджет маблағлари – 7,6 % (ёки 117,7 %) ни ташкил этди.

Шу ўринда мамлакатни жадал ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш биринчи навбатда қишлоқ жойларида аҳоли учун муносиб ҳаёт шароитларини яратишни, шунингдек, ислоҳотларни изчил амалга оширишни назарда тутади. Мамлакат ҳудудларини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш вазифаларини ташкил этиш ва ҳал қилиш учун ваколатли органларга, комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш секторларига бир қатор жавобгарликлар юклатилади. Жумладан, мамлакат иқтисодиётининг ривожланишига тўсиқ бўлаётган тизимли камчиликларни аниқлаш, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларини Ўзбекистон Республикасининг инвестиция дастурларига киритиш лозим.

Бундан ташқари, мамлакат ва унинг ҳудудларини барқарор, жадал ривожлантириш учун уларнинг комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривожланишини, табиий, минерал-хом ашё ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини, иқтисодий ҳамда инвестициявий салоҳиятини, шунингдек, бошқа қиёсий устунликларини баҳолаш бўйича ягона тизимни ташкил этишни белгилаш лозим (1-расм).

Ҳар қандай мамлакатнинг инвестициявий салоҳиятини баҳолашда унинг ҳар бир ҳудудининг ўзига хос иқтисодий, табиий имкониятлари ва хусусиятларни эътиборга олган ҳолда инвестицияларни жалб қилишнинг асосий воситаларига эътибор қаратиш лозим.

1-расм. Инвестициявий салоҳиятни қиёсий устунликларини баҳолашнинг ягона тизим вазифалари[106]

Жумладан:

инвестицион ҳамкорлик муносабатларни яратиш дастурини ишлаб чиқиш;

мақсадга йўналтирилган лойиҳалар тақдимотини амалга ошириш ва уларни баҳолаш механизмларини такомиллаштириш;

ўзаро ҳамкорлик тўғрисидаги келишувлар ва битимларни тузиш ва уларнинг мониторингини юритиш;

маҳаллий, хорижий инвесторларга ва мақсадли лойиҳаларга махсус имтиёзлар, преференциялар бериш ва бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш.

Мамлакат иқтисодиётига инвестиция оқимини йўналтириш борасида маҳаллий ёки

[106] Манба: Тадқиқотлардан келиб чиққан ҳолда муаллиф томонидан тузилган.

хорижий инвестициялар учун жозибадор шарт-шароитни яратиш умумдавлат даражасига нисбатан ҳудуд даражасида осонроқ ҳал бўлади. Инвестицион салоҳиятни иқтисодий-ижтимоий, географик фарқларни ўз ичига олган омиллар нуқтаи назаридан ҳудудларга тегишли ўзига хос гуруҳларга бўлиш мумкин. Одатда ҳудудларнинг мутлақ (абсолют) устунликлари аҳоли ва меҳнат ресурсларининг сони, демографик хусусиятлари, ишлаб чиқариш, қайта ишлаш, урбанизация даражаси, транспорт йўлларининг географик жойлашиши ҳамда бошқа бир қатор ўзига хосликлар билан баҳоланади. Инвестиция салоҳияти объектнинг ишлаб чиқариш омиллари (табиий ресурслар, ишчи кучи, асосий фондлар, инфратузилма ва бошқалар) билан таъминланганлиги, аҳолининг истеъмол талаби ва бошқа макроиқтисодий кўрсаткичларни инобатга олади (2-расм).

Инвестиция салоҳияти ҳар бири ўз гуруҳ кўрсаткичларини ифодаловчи қуйидаги таркибда бўлиши мумкин: хом ашё, табиий ресурслар асосий турларининг захиралари билан ўрта меъёрда таъминланганлиги, меҳнат ресурслари ва уларнинг таълим даражаси, аҳолисининг хўжалик фаолиятидаги жами натижалари, фан-техника тараққиёти натижаларининг қўлланилиш даражаси ва бошқалар. Мазкур кўрсаткичлар мавжуд маълумотлар асосида биз томонимиздан қуйидагича умумлаштирилди.

Мамлакатнинг инвестицион салоҳияти алоҳида соҳалар, объектлар мавжудлиги ҳамда уларнинг иқтисодий «соғлом»лигига боғлиқ объектив шарт-шароитлардан иборат. Инвестиция имкониятларини баҳолаш ҳамда уни тартибга солишда, албатта, мамлакатнинг инвестицион салоҳиятига таъсир кўрсатувчи омилларни эътиборга олиш ва шу асосда инвестициялардан самарали фойдаланишни ташкил этиш учун инвестиция фаолитятини тартибга солиш мақсадга мувофиқдир. Иқтисодий салоҳиятни мувозанат ҳолатига келтириш мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга ижобий таъсир кўрсатади.

Инвестицияларни киритишга талаб даражасидаги шароит яратилиши макродаражада кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришни ташкил этиш, илмий-техник жараёнлар, маҳсулотлар сифатини яхшилаш ва рақобатбардошликни таъминлашни амалга ошириш учун асос бўлиб хизмат қилади. Бундан ташқари, фан-таълим, соғлиқни сақлаш, илмталаб соҳалар тараққиёти, аҳоли иш билан бандлиги ва ишсизлик даражасини пасайтириш борасидаги чора-тадбирларнинг амалга оширилишига ҳам катта эътибор қаратилиши лозим.

Мамлакатда инвестициялар самарадорлигини ошириш учун мўътадил ва жозибадор инвестиция шарт-шароитини яратиш халқаро тажриба ва бозор ислоҳотлари шароитида тўлиқ ва мустаҳкам қонунчилик базасини таъминлашдан иборат бўлади. Мамлакатимизда яратилган қулай шарт-шароит, инвестицион жозибадорликнинг ўзига хос хусусиятлари, ҳукумат томонидан бериладиган имтиёз ва преференциялар тизими туфайли кириб келаётган инвестициялар ҳажми йилдан йилга ортиб бормоқда. Бундан ташқари, ушбу моддага асосан Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар деганда акцияларининг (улушлари, пайларининг) ёки устав жамғармасининг камида ўттиз фоизини чет эл инвестициялари ташкил этадиган корхоналар тушунилади. Улар Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига зид келмайдиган ҳар қандай ташкилий-ҳуқуқий шаклларда фаолият кўрсатадилар. Мамлакат ҳар бир танланган ҳудуди кўлами, ташкилий-қонуний тизими ва бюджети, ҳудуд имкониятларини инобатга олган ҳолда ҳудудларга нисбатан қўллаш мумкин бўлган инвестиция сиёсати бўйича масалаларни комплекс ҳал қилиш, бор имкониятларни маълум бир йўналишга ажратиш мумкин:

ҳудудларни стратегик тараққий эттиришга қаратилган ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш ва улар асосида маҳаллий ҳамда хориж ишбилармонлари ўртасида алоқаларни жонлантириш, ҳудуд ўзига хослигини кўрсатишга, ҳар қандай шароитда ҳам иқтисодий шерикчиликка тайёр эканлигини намойиш қила олишни ифодалаши керак;

мамлакат иқтисодиётининг ўсиш кўрсаткичлари асосида ва уларни жадаллашган тарзда ривожланишини рағбатлантириш орқали тўғридан-тўғри маҳаллий ва хорижий

инвестицияларни унумли лойиҳаларга жалб қилиш стратегиясини такомиллаштириш;

замонавий таълим-фан тараққиётини қўллаш асосида кадрлар салоҳиятидан унумли фойдаланиш мақсадида тадбиркорлик муҳитига инновацион технологияларни татбиқ этиш:

мамлакатда ички инвестиция имкониятларини ривожлантириш ва корхоналарга инвестицияларни жалб қилиш жараёнида жадал рағбатлантириш ва қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш;

норматив-ҳуқуқий муҳит асослари ҳамда инвестицияларни қонуний ва институционал кафолатлаш механизмлари ишидаги пайдо бўладиган баъзи келишмовчиликларини бартараф этиш;

инвестицияларни бошқариш тизими ва ўзига хос қалтисликлари, хатарлиликлари ҳамда таваккалчиликни камайтириш, мамлакат иқтисодий ва инвестиция салоҳиятини оширишга кўмаклашадиган давлат рағбатлантириш сиёсатини қўллаб-қувватлаш.

2-расм. Ҳудуднинг инвестицион салоҳиятига таъсир кўрсатувчи омиллар[107]

Мамлакатга инвестициялар йўналтиришда ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун эркин иқтисодий зоналар фаолиятини қўллаб-қувватлаш лозим. Эркин иқтисодий зона тараққиёти учун зарур транспорт коммуникациялари ва инфратузилма ривожланишида ташкилий механизмларни янада такомиллаштириш талаб қилинади.

Мамлакат инвестиция ислоҳотларини ривожлантиришда иқтисодий, ижтимоий-ташкилий ва технологик ривожланиш даражаларини, иқтисодий-молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш, мавжуд ишчи кучидан оқилона фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Бу борада йирик муаммоларни ҳал қиладиган инвестиция лойиҳаларининг ҳудудий интеграциясига кўмаклашадиган инвестицион дастурлар талаб қилинади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

[107] Манба: Тадқиқотлардан келиб чиққан ҳолда муаллиф томонидан тузилган.

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 2020йил 24 январь.
2. Мамлакатимиз Президенти раислигида 2019 йил 8 январь куни бўлиб ўтган видеоселектор йиғилишида хорижий инвестицияларни жалб этиш бўйича янги босқичма-босқич тизим жорий этилиши муҳокамаси.
3. K.I. Ortikbaevich. Attracting investment projects to the construction industry and improving their efficiency. 2021. SAARJ Journal on Banking & Insurance Research 10 (1), 47-53
4. N Yusupdjanova, I Karimov. Investment projects in the field of construction materials production..2020. Theoretical & Applied Science, 18-21
5. www.stat.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси сайти;